

13/3

krisen och den tyska frågan. Särskilt hr Hjalmarson uttryckte sig med glans och skärpa. Han erinrade om den socialdemokratiska reaktionen mot tsarens besök för femtio år sedan; Chrustjevs besök är av samma art, "en akt av tom artighet mot en man som hur brett hans leende än är representerar våld, förtryck och ett omänskligt politiskt system". Samtalen mellan Chrustjev och Kekkonen hade i själva verket främst inneburi att den ryske statschefen förklarar ministären Fagerholms tillkomst vara ett brott från rysk synpunkt, att en rad finländska socialdemokrater påstås vara olämpliga för deltagande i en regering, och att den finländska pressen beskyllts för korruption och propaganda i främmande staters tjänst. Vad Finland tvingats till har av Chrustjev framställts som "ett föredöme för en socialistisk stats goda relationer till en stat vars samhällsordning är baserad på icke socialistiska principer". "Det har vi hr Chrustjevs egna ord på", yttrade hr Hjalmarson. "Ett föredöme — också för vår räkning?" Inte blott högerledaren, utan också hr Ohlin och hr Hedlund betonade det stötande i att den statsdirigerade ryska pressen sökte påverka och skrämna Sverige genom sin hets mot atomvapen — för svensk räkning.

Utrikesministern kallade hr Hjalmarson för "moralisten som brännmärker stormakterna i vårt grannskap och gräver upp gamla synder ur historien". Det är illa nog att, som hr Ohlin särskilt framhöll, den svenska utrikesledningen aldrig ger uttryck åt det svenska folkets

starka engagemang på demokratisk sida. Det är ännu olustigare då hr Undén angriper den som vågar bekänna våra gemensamma värderingar. Hur kan vi ta ställning till diktatur och demokrati om vi inte bygger på en moralisk uppfattning och utifrån denna granskar och bedömer statsledningarnas handlande? Utrikesministerns uppträdande tyder på att hans konventionella neutralism slagit över i känslolöshet, i brist på förståelse för vad den överväldigande majoriteten inom vårt folk tänker och känner.

I vår debatt om diktarens uppgift tar Herbert Tingsten bå till orda. Han diskuterar bl. de synpunkter som Lars Gyllensten framförde i sitt inlägg den 9 mars och slutar med att ställa fram som ett stort mål den medborgardygden som Rydberg drömde om.

HITILLS HAR NÄSTAN endast diktare och litteraturhistoriker uttalat sig i den av Olo Lagercrantz inledda och organiserade debatten om dikten nu och på Viktor Rydbergs tid. Det kan vara rimligt att även en icke professionell litteraturläsare, en som i någon mån representerar "samhällsidan", yttrar sig.

Först och främst: Lagercrantz har medvetet överdrivit, och alla deltagare i debatten har mer eller mindre godtagit, den utgångspunkt som han angivit. Jag undrar om överdriften inte är så stor att själva tesen — om diktarens minskade sociala engagemang — blir ohållbar. En stor del av vår tids dikt är klart och direkt inriktad på samhällsproblem, särskilt på samhällsproblemet framför andra; demokrati och diktatur. Det bör sägas ifrån att så är fallet, att — i stort sett — diktarna inte varit några förrådiska klerker, utan försvarare av vad vi litet slappt och flott brukar kalla Västerlandets värden. Redan de författare som skrivit utopiska romaner eller, rättare sagt, skildringar av det ohyggliga som en del moderna utopier för med sig har varit av omätlig betydelse för samhällsdebatten; det är dem som vi politiska skribenter alltid vänder till som på en gång populära och geniala vittnen. Men även många som inte direkt tar upp dessa problem, som arbetar, till synes, med det inre livet eller till och med det lilla livet, har verkat som statstryckets avslöjare och fiender. Kafka är, lika mycket som Roosevelt eller Churchill, förtjänt av en staty som frihetens försvarare.

Det är inte min avsikt att stanna vid detta självklara. Debatten rör sig väsentligen om diktaren i ett fritt, ett någorlunda fritt land. En del av vad man kan kalla den demokratiska samhällskritiken är, däri instämmer jag helt med Lars Forssell, av en sådan trivialitet att den, bortsett från sk konstnärliga värden, knappast har något intresse. Exotismen, i form av förgyllning av vildmarken och förakt för välfärdsinrättningar, den med skönt utformade plattheter försedda förundran över teknikens utveckling — detta bjuder sannerligen inte mycket. Men vi har också en mera konkret och fast samhällskritik; jag kan peka på Eyvind Johnson och Vilhelm Moberg. Och vi har, även i de mest privata skrifter, sådant som måste tvinga människor att tänka över det samhälle de lever i och hur de själva blir i detta samhälle. Man behöver inte som Viktor Rydberg ständigt tala om historia och frihet och bestämmelse för att vara deltagare i samhällsdebatten. Jag kan inte erinra mig någon av de yngre författare jag läst som inte lämnat några bidrag till det ämne vi diskuterar.

Lars Gyllensten har ställt det problem (det skenproblem?) som debatten gäller med utomordentlig kraft. Vi lever i en slankvecka, skriver han, vi har nått en del som vi arbetat för, men är inte så nöjda som vi hoppats, vi avskyr våldsregimer vid våra gränser, men har inga värmande mytter att parera med. Det är en tankegång som i mindre extrem och praktfull form bör vara känd för läsarna av denna tidning. Gyllensten söker antyda vad diktaren kan göra i denna situation. Som en uppgift, låt vara fantastisk, tänker han sig att "finna nya former för människans värdighet"; att visa hur en människa kan "bestå utan att förstöras eller förvirras, trots att hon lever i förförelse och hot eller förtryck eller rent av i diktatur och våld"; han berör rent av tanken att man skulle kunna förena diktaturens

Diktaren, dygden och samhället

Herbert Tingsten.

hetta med det öppna samhällets mildhet och kanske till och med avstå från demokratin.

Dessa tankar uttrycks så vackert, så allmänt och så oförbindligt att det är svårt att granska dem; Gyllensten placerar oss varmsamt och elegant i Thomas Manns underbara gunga, där vi känner rörelsens och vindens behag i svävandet mellan begreppen — de lagom otydliga och drömlika begreppen. Men jag tror inte — ännu en smula mindre än han själv gör — på färdens möjlighet.

Gyllensten känner en viss dragning, inte en oemotståndlig dragning, till vad han kallar "den totalitära statens styrka och hetta". "Styrka" — det ordet förefaller mig vara en tautologi utan mening i detta sammanhang; naturligtvis är den totalitära staten stark, men de människor är väl få som längtar efter styrkan i och för sig, efter underkastelsen under en byråkrati. "Hetta", det är ett ord som lockar mera. Men jag tror inte att diktaturen ger hetta åt människorna. Jo, så tillvida naturligtvis som den ger hetta, spänning, åt oss alla därför att den är hotfull, farlig och förskräckande. Människorna i diktaturer lever inte i den hetta som här måste vara avsedd, i en passion som ger deras liv innehåll. Tvärtom lever de, enligt vad jag tyckt mig erfara i Italien och Tyskland under de bortsopade regimerna, i ett grått och tungt maskineri, som gör livet vardagligare än hos oss — och den ångslan inför över-

heten som trycker många kan jag inte kalla för hetta. De stora myterna, som skulle egga till fest, är ledarnas och ideologernas sak — i den mån de tar dem på allvar — inte den trist följsamma menighetens. Jag tror inte heller på att människans "värdighet" kan bevaras i denna miljö. Några människors, naturligtvis, det finns värdighet även i koncentrationslägret och på korset, och det är, om man så vill, den högsta värdigheten. Men för de flesta, de svagare, de vanliga, dem som inte är helgon, blir livet ovärdigt, en underkastelse som förintar, i bästa fall ett medhållande, en lydnad under samvetskval och självförakt.

Vad skiljer Viktor Rydbergs tid, Viktor Rydbergs hållning, från vår egen? Jag stannar vid två saker. Rydberg var en smula politiker och verkade för en rad krav: försvar genom skarpskyttar, demokratisering, sociala förbättringar. Vi är med på dessa ting, men vi har svårt att uppbringa ens Rydbergs milda iver för dem. I huvudsak helt enkelt för att vi har vad Rydberg strävade efter, även om det inte blev så vackert som han trodde. En "Grottesång" skulle förfela sin verkan i dagens Sverige.

En annan sak är viktigare. Rydberg hörde till den generation för vilken Gud, en nästan till överklighet förändlig Gud, höll på att övergå till sin reträttplats som mission, bestämmelse, mål, rättfärdigande. Gud och framsteget var för honom — liksom för Tennyson och Mazzini — siame-

143

siska tvillingar. Därför kunde han tala om den gudomliga fantasi som "diktare i världshändelserna, varför ock den äkta poesin måste känna en dragning till dessa". Därför kunde han vara revolutionär och optimist med en viss obesvärad säkerhet, därför kunde han uppmana sitt folk att fara från lotofagernas lockelser och "med åror och vapen bryta sig fram mot mänsklighetens mål". Vi tror varken på Gud eller framstegslagen, vi finner Rydbergs maningar och förhoppningar till stor del meningslösa, och om vi uppmanas att gripa till årorna, är det snarast för att vi hurtigt skall nå lotofagernas land.

Men det finns något annat, som visserligen sammanhänger med både liberalismen och den för-tunnade religiositeten, hos Viktor Rydberg. Vi kan kalla det moral eller vilja till dygd — ett ord som blivit slitet sedan Rydbergs tid. Det var lättare för Rydberg att finna en sanktion för moralen, men också vi har moral och i mycket alldeles samma moral som Rydberg. Då jag för några veckor sedan på Olof Lagercrantz uppmaning läste om "Romerska kejsare i marmor" blev jag över-raskad av att boken behållit sin friskhet och att den till så stor del är en morallära. Att inte kapitulera för och inte kurtisera de maktägande, att "inte intala sig att samvetet är tillgodosett då man ger vika för lidelsen", att hålla fronten mot falskhet och

självbedrägeri, att ställa upp fasta levnadsregler och följa dem, sådana moraliska uppmaningar är bokens ryggrad. Till denna moral hörde också en viss renhet och kyskhet; trofastheten mellan två förbundna människor framstår ständigt hos Rydberg som sam-levnadens ideal.

Att närmare beskriva denna morallära skall jag inte försöka. Det finns drag av puritanism och stoicism hos den som för de flesta av oss måste verka främmande. Men jag tror, och däri kan jag åter anknyta till några ord hos Gyllensten, att denna Rydbergs hållning kan vara fruktbarande både för livet och litteraturen. Samhällsmoral och privatmoral, det är svårt att skilja på dem, och för Rydberg var de en enhet. Det tycks mig — för att sluta med en djärv generalisering — vara så att litteraturen alltför litet stannar vid detta, som om den i vår tid, influerad av determinism, psyko-analys och sk värdenihilism, vore alltför benägen att betrakta människorna som svaga, värda ett nedlåtande medlidande, kastade hit och dit av politikens växlingar och sina egna nycker eller passioner. Dramatiken försvagas av

att de konflikter i det inre som ger tragedi koncentreras till det egenartade eller abnorma genom att de moraliska problemen undviks eller utsuddas; vi borde kunna finna en ny Racine och en ny Stendhal. I brytningen mellan samhället och människan är det människans hjälplöshet som framhåvs, inte hennes ståndaktighet som upphöjs. Även i en genom-psykologiserad tid synes det mig vara en uppgift för dikten att framställa "det ideala" och att, för att ta ett ord från Thomas Mann, förkasta det som bör förkastas.

HERBERT TINGSTEN

*
Enligt Dagens Nyheters mening får det anses klarlagt att den kritik av hr Günther som går ut på att han 1941 skulle ha ansett den diskuterade transiteringen folkrättsstridig inte är hållbar. Hr Günther har uppenbarligen både då och nu utgått från att transiteringen lät sig folkrättsligt för-svaras.

Påståendet att hr Günther inte tagit upp frågan om transiteringen till sjöss med samtliga medlemmar av regeringen kan såvitt vi ser

inte styrkas med några avgörande skäl, och hr Günthers relation av förloppet kan alltså inte bestridas, även om hr Anderssons i Rasjön uppgifter onekligen kan tolkas i motsatt riktning.

Mars 5 d. 3 k.
1 ul. 2 m. 1 a.

S:a 12

~~Holland~~ Wien - Neubner - Haag
12/3 - 4/4